

РОЗДІЛ IV. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 327(477)

Ілля Вітченко,

аспірант кафедри міжнародних відносин,

Національний університет «Острозька академія»,

ORCID ID 0000-0003-4524-8475

illia.vitchenko@gmail.com

DOI 10.29038/2524-2679-2021-02-148-160

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН
У ЦИВІЛІЗАЦІЙНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Лозунг Євромайдану «Україна – це Європа» став промовистою декларацією її населення щодо своєї цивілізаційної ідентичності. Проте рано говорити, що цивілізаційна ідентичність України остаточно й безповоротно змінилася, адже це питання є предметом дискусій протягом довгого часу. У статті запропоновано авторське бачення методології дослідження змін у цивілізаційній ідентичності України періоду незалежності для подальшого прогнозування тенденцій у цьому напрямі, зокрема у сфері міжнародної взаємодії.

Спершу в статті проведено аналіз дослідженості теми й зроблено висновок про недостатню кількість українських досліджень цивілізаційної ідентичності саме в аспекті міжнародних відносин та впливу цивілізаційної риторики на суспільство. Розглянуто теоретичну основу дослідження, а саме ключові дефініції (цивілізація й цивілізаційна ідентичність), характеристики цивілізацій та цивілізаційної ідентичності як робочих категорій, а також обґрунтовано можливість дослідження змін у цивілізаційній ідентичності. Акцентовано увагу на тому, що метою цієї методології є не дослідження історичної цивілізаційної приналежності, а впливу різної цивілізаційної риторики на цивілізаційну ідентичність і навпаки. У роботі окреслено хронологічні межі, ключові історичні події, фактори та суб'єкти, які, на думку автора, повинні братися до уваги під час подальшого дослідження згаданої проблематики. У результаті запропоновано й обґрунтовано набір загальнонаукових та спеціальних методів, які мають на меті відслідковувати й аналізувати динаміку змін цивілізаційної ідентичності України. Результати роботи мають цінність

для подальшого дослідження в цьому напрямі, зокрема щодо факторів впливу на цивілізаційну ідентичність та зв'язку змін останньої з реформами в країні і її міжнародним авторитетом.

Ключові слова: *цивілізація; цивілізаційна ідентичність; зміна цивілізаційної ідентичності; методологія; цивілізаційна риторика.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Особливості історії та географічного розміщення України дають підстави відносити її до категорії, яку С. Гантінгтон називає «розірвані країни» [1, с. 44], котрі мають достатній рівень культурної гомогенності, проте розділені щодо того, чи їхнє суспільство належить до тієї або іншої цивілізації. Це створює підґрунтя для численних дискусій на тему історичної цивілізаційної приналежності України, пошуку тих есенцій, вроджених характеристик, які схиляють на той чи інший бік чаші терезів цивілізаційного вибору. Проте поки що поставити крапку в цьому питанні не вдається через уже згадані вище географічний та історичний фактори. З іншого боку, незалежна Україна протягом тридцяти років свого існування має виразні коливання в розумінні своєї цивілізаційної ідентичності, які мали прояв у різних політичних рішеннях і суспільних явищах. Перебування поміж двома великими та конкуруючими між собою геополітичними центрами, Росією і ЄС, спричиняє чималий тиск на Україну, особливо після розширення ЄС та НАТО, коли до їх складу були включено найближчих західних сусідів України.

Сама Україна від початку свого існування вбачала для себе європейський вектор більш привабливим, проте не мала змоги йому постійно слідувати через перешкоджання з боку Росії та високий рівень лояльності українського населення до Росії. Зрештою, протягом понад 20-ти років українська зовнішня політика відображала коливання в її цивілізаційній ідентичності. Однак дії В. Януковича щодо згортання Угоди про асоціацію, Революція гідності й війна з Росією спровокували реакцію населення, яке виразило більш чітку прозахідну (або лише антиросійську) позицію. Лозунг Євромайдану «Україна – це Європа» став промовистою декларацією її населення щодо своєї цивілізаційної ідентичності.

Проте рано говорити, що цивілізаційна ідентичність України остаточно і безповоротно змінилася. Навпаки, це актуалізує потребу розвитку досліджень цього питання, а саме динаміки змін цивілізаційної

ідентичності України, її особливостей, закономірностей, факторів впливу на неї, імовірних майбутніх тенденцій тощо. Це питання є обширним, а тому на цьому етапі нами вирішено приділити особливу увагу лише аспекту методології дослідження змін цивілізаційної ідентичності України. Тож дослідницьке питання, яке ми ставимо перед собою, таке: якою має бути методологія дослідження зміни цивілізаційної ідентичності України?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняному науковому просторі тематика цивілізаційної ідентичності піднімається переважно в історіографічному, філософському, культурологічному аспектах, але рідше в контексті суспільних наук, до яких також належить наука про міжнародні відносини. Наприклад, І. Куций розглядає перспективи використання поняття «цивілізаційна ідентичність» як робочої категорії для історіографічних досліджень для українських істориків, хоча й згадує про те, що важливим фактором поширення цієї категорії став геополітичний виклик, перед яким сьогодні постала Україна [2]. Про важливість кращого усвідомлення особливостей історичного розвитку українського суспільства, пізнання його сутності, що мало б стати відправною точкою для входження у світову ліберальну цивілізацію, говорить В. Ткаченко [3]. С. Пирожков і Н. Хамітов пов'язують цивілізаційну долю країни, здатність обирати свою ідентичність та партнерів із поняттям цивілізаційної суб'єктності, проте водночас визначають цивілізаційну ідентичність як усвідомлення своєї місії у світі, що сприяє набуттю суб'єктності [4]. Я. Калакура аналізує українознавчий вимір концепту «цивілізаційна ідентичність» і розглядає Україну як регіональну цивілізацію [5]. В. Гончаревський, аналізує вплив євроінтеграційної парадигми, яку він вважає зумовленою як зовнішньополітичними орієнтаціями України, так і впливом політики самого Європейського Союзу, на динаміку розвитку досліджень у цій царині, зокрема в питанні історичного підтвердження цивілізаційної приналежності України [6]. О. Рафальський, Я. Калакура та М. Юрій досліджують цивілізаційний вимір української культури в історичному контексті, підкреслюючи, зокрема, що процес ідентифікації має як суб'єктивний, так і об'єктивний характер [7].

Отже, що багато українських досліджень цивілізаційної ідентичності пов'язані зі спробами обґрунтувати євроінтеграційні прагнення України і її належність до європейської (західної, ліберальної) цивілізації. Проте нас більше цікавить дослідження самої динаміки змін цивілізаційної ідентичності незалежної України, зокрема методологія такої роботи. Іншими словами, це не те, якою є історична цивілізаційна ідентичність України, а те, якою вона постає в той чи інший момент розвитку незалежної

України в публічному просторі, як на це впливають зовнішньополітичні чинники та як зміна цивілізаційної ідентичності впливає на зовнішню політику.

Грунтовне й різнобічне дослідження питання цивілізаційної ідентичності, де приділяється увага питанню методології, здійснено у 2007 р. рядом закордонних науковців під редакційним керівництвом М. Хола й П. Т. Джексона [8]. Г. Беттіца аналізує методологію дослідження «цивілізаційної політики» (термін, який він уводить для означення впливу цивілізаційної ідентичності на формування світової політики) на основі модерністсько-конструктивістського підходу [9]. Г. Гейл досліджує зв'язок між цивілізаційною ідентичністю й очікуваннями еліт щодо політичного курсу держави, зокрема змін чи збереження тих або інших політичних сил при владі [10]. Також Г. Гейл і М. Лорель звертають увагу на необхідність систематичного дослідження сукупності сприйняття цивілізаційної ідентичності на рівні особистостей як фундаментального для справжнього конструктивістського розуміння цивілізаційної політики, що, зокрема, дасть змогу будувати певні очікування щодо змін у масовому сприйнятті цивілізаційної ідентичності [11]. У 2016 р. Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова у своєму періодичному виданні піднімав тему ідентичності громадян України в нових умовах, зокрема соціокультурної ідентичності та геополітичних орієнтацій, що є важливим матеріалом для аналізу змін у цивілізаційній ідентичності населення України [12].

Мета статті. Ураховуючи зазначене вище, стверджуємо, що метою цієї роботи є аналіз методології дослідження змін цивілізаційної ідентичності України.

Теоретичні основи дослідження. Підходячи до дослідження питання про цивілізаційну ідентичність та її зміну, науковець неодмінно стикається з потребою визначення певних ключових понять, які повинні стати відправною точкою для подальшої роботи. Беззаперечно, серед них є «цивілізація» й «цивілізаційна ідентичність», а також «зміна цивілізаційної ідентичності».

При тому, що існують різні визначення поняття «цивілізація» та «цивілізаційна ідентичність», ми використаємо запропоноване Г. Гейлом і М. Лорель, які трактують цивілізацію як «категорію ідентичності вищого порядку, засновану на культурних (на відміну від фізичних) атрибутах, що займає рівень абстракції між «людською істотою» та «етнічною групою» чи «нацією» й має тенденцію до охоплення декількох націй та етнічних груп, але не всіх» [11, с. 3]. Отже, цивілізація розглядається як система

соціальних відносин певного рівня, що є вищим за рівень етнічної групи або нації. Цивілізаційна ідентичність таким чином є ототожненням себе з цією системою відносин.

Ще одне поняття, яке б ми хотіли прояснити в межах цієї статті, – це «цивілізаційна приналежність», а також його співвідношення із поняттям «цивілізаційна ідентичність». Перше використовується як есенціалістське бачення України як історично приналежної до тієї чи іншої цивілізації, у той час як «цивілізаційна ідентичність» виступає більш динамічною категорією.

Проте розробка та обґрунтування точної термінології не стоїть перед нами як пріоритетне завдання з огляду на специфіку сфери дослідження. Дж. О'Хеган, не вважаючи питання дефініцій та розмежування цивілізацій на мапі не важливими, стверджує, що варто звернути більшу увагу на те, як концепції цивілізації й цивілізаційної ідентичності вживаються в політичному дискурсі на локальному, регіональному та глобальному рівнях [13, с. 30]. Підтримуючи її тезу, ми вважаємо більш доречним розглядати не стільки значення поняття «цивілізаційна ідентичність», скільки вплив, який різноманітні інтерпретації й застосування цього терміна здійснюють на формування та реалізацію внутрішньої й зовнішньої політики держави в контексті міжнародної взаємодії, а також те як міжнародні відносини впливають на зміну цивілізаційної ідентичності.

При цьому теоретичною основою для дослідження саме категорії «змін цивілізаційної ідентичності» є низка характеристик цивілізацій у межах антиесенціалістського підходу, запропонованих М. Холлом і П. Джексоном, а саме:

- 1) цивілізації є слабо, а не чітко розмежованими;
 - 2) цивілізації є суперечливими самі в собі, а не узгодженими;
 - 3) цивілізації слабо інтегровані, а не інтегровані;
 - 4) цивілізації гетерорахічні, а не централізовані;
 - 5) цивілізації змагаються, а не узгоджуються;
 - 6) цивілізації перебувають у стані постійного руху, а не є статичними
- [14, с. 7–8].

Зазначені характеристики є теоретичною основою для розгляду питання про зміни цивілізаційної ідентичності України, виходячи з досить динамічної природи самих цивілізацій. Самі цивілізації всередині себе є простором для постійної дискусії щодо цінностей і напрямів розвитку, а отже, цивілізаційна ідентичність країн, які навіть виразно приналежні до певної цивілізації (як, наприклад, Німеччина в Європі), усе одно перебуває в постійній динаміці. Це й дає підстави говорити про зміни

цивілізаційної ідентичності в контексті міжнародної взаємодії, зокрема у випадку з Україною.

Ще одним важливим теоретичним аспектом цивілізаційного аналізу, який потрібно зазначити, є дихотомія між плюралістичним і сингулярним розумінням поняття «цивілізація», адже цей аспект також може впливати на особливості змін цивілізаційної ідентичності. Дж. О'Хеган називає їх двома визначними трендами застосування цивілізаційного аналізу в міжнародних відносинах [13, с. 16–17]. Плюралістичний підхід розглядає світ як місце взаємодії різних цивілізацій із їхніми культурними й соціальними особливостями. Сингулярне розуміння передбачає погляд на цивілізацію як на «концепцію прогресу, що стосується політичних, економічних та соціальних інституцій та практик суспільств» [13, с. 17]. У такому випадку говорять про певний «стандарт цивілізації» [13, с. 17], а самій цивілізації протиставляється варварство [13, с. 25]. Тобто зміна цивілізаційної ідентичності може розцінюватися як збільшення чи зменшення рівня тотожності з певною цивілізацією і як прогрес до певного рівня світової цивілізації.

Методика дослідження. У зв'язку з тим, що нашою метою є аналіз методології дослідження змін цивілізаційної ідентичності України, методика, яку ми вважаємо за доцільне використовувати, полягає в здійсненні низки кроків. По-перше, визначити доцільні й обґрунтовані хронологічні межі дослідження. По-друге, установити певні ключові моменти всередині хронологічних меж, котрі представляють особливий інтерес для дослідження. По-третє, виокремити фактори, які впливають на зміну цивілізаційної ідентичності України, зокрема зовнішні. Зрештою, потрібно також звернути увагу на суб'єктів, дотичних до зміни цивілізаційної ідентичності. У результаті це дасть можливість окреслити методологію дослідження змін цивілізаційної ідентичності України.

На нашу думку, доцільно розглядати зміни цивілізаційної ідентичності в період від проголошення незалежності України в 1991 р. до 2021 р., коли країна відзначає своє 30-річчя. Тому ми не ставимо питання про історичну цивілізаційну приналежність України протягом усього її етно- та націотворення, а лише фіксуємо динаміку змін цивілізаційної ідентичності протягом періоду незалежності.

Основні хронологічні опорні точки дослідження доцільно б об'єднати в такі категорії:

- знакові події всередині країни (проголошення незалежності, Помаранчева революція, Революція гідності тощо);
- усі загальнодержавні вибори (президентські та парламентські);

- покращення / погіршення відносин із ЄС;
- покращення / погіршення відносин із РФ;
- вагомні законодавчі зміни (наприклад внесення змін до Конституції, що стосувалися геополітичної орієнтації й позаблокового статусу України).

Ці хронологічні точки дали б змогу під час дослідження динаміки змін цивілізаційної ідентичності побачити вплив певних подій на цю динаміку чи, навпаки, показати причину певних подій у зміні цивілізаційної ідентичності.

Цивілізаційна ідентичність, як і будь-яка інша, може мати велику кількість факторів, які на неї впливають. Проте ми обмежимося переліком тих ключових факторів, які характерні саме для України й/або мають більше значення в контексті міжнародних досліджень. Отже, факторами, що впливають на зміну цивілізаційної ідентичності в Україні, є динаміка відносин із Росією; динаміка відносин із ЄС і деякими окремими державами-членами (країнами Вишеградської групи, Прибалтики, а також лідерами ЄС – ФРН та Францією); настрої й ідентичність українського суспільства; настрої та ідентичність ключових політичних сил.

Зазначення двох останніх факторів дає також відповідь на питання про суб'єктів, дотичних до змін цивілізаційної ідентичності. Ними є еліта й соціум, які генерують та легітимізують певну цивілізаційну риторику, що є основою цивілізаційної ідентичності [15].

З огляду на ці кроки, які формують підґрунтя для розуміння предмета дослідження, можемо переходити до безпосереднього опису методології дослідження змін цивілізаційної ідентичності України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті дослідження змін цивілізаційної ідентичності України можемо говорити про використання обох зазначених вище поглядів на цивілізацію, коли йдеться про євроінтеграцію та відносини з Росією і євразійським простором. Адже для українців перспектива євроінтеграції є пов'язаною як із приналежністю до європейської цивілізації, так і з підняттям рівня життя (так би мовити, підвищення рівня цивілізованості). Підставами для такого твердження можуть слугувати результати соціологічного дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва щодо оцінки ймовірних переваг вступу України до ЄС [16].

Таблиця 1

Результати соціологічного дослідження

Підвищення рівня життя людей	36,8
Вільний доступ молоді до навчання в університетах країн-членів ЄС	33,7
Вільне пересування людей за кордон	38,6
Підвищення авторитету України на міжнародній арені	17,3
Отримання нової фінансової допомоги	12,6
Посилення безпеки та обороноздатності України	20,8
Посилення процесів демократизації	12,6
Проведення внутрішніх реформ в Україні	24,0
Доступ на європейські ринки	19,3
Рух країни в бік сучасної європейської цивілізації	18,8
Краще забезпечення товарами та послугами	10,3
Інше	0,5
Жодних переваг від членства в ЄС Україна не матиме	22,0
Важко відповісти	11,6

Якщо Україна стане повноправним членом ЄС, які, на Вашу думку, переваги вона отримає в цьому разі? (позначте все, що вважаєте за потрібне, %). За матеріалами Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва.

У свідомості українців, як, беззаперечно, й у свідомості багатьох представників інших держав по всьому світу, здобутки західної цивілізації асоціюються із загальним стандартом цивілізації та прогресу, про що пише Н. Фергюсон, пояснюючи те, як удалося Європі та решті західного світу досягти такого рівня розвитку, який значно випередив решту цивілізацій як в економічній та науково-технічній сфері, так і в питанні прав і свобод людини [17]. Тому дослідження змін цивілізаційної ідентичності має відбуватися в контексті розуміння певних ціннісних основ, що історично стоять за тією чи іншою цивілізаційною ідентичністю.

Говорячи про перелік методів, які потрібно використовувати під час аналізу змін цивілізаційної ідентичності України, передусім потрібно

виділити методи емпіричного й теоретичного рівнів. На емпіричному рівні пізнання нами пропонується застосовувати метод спостереження, який має на меті фіксацію й подальшу обробку фактів, що можуть бути інтерпретовані як такі, що спричинили зміну цивілізаційної ідентичності або є її проявами. Спостереження має перебувати в рамках хронологічних меж і факторів, які визначені вище. Застосування цього методу в суспільних науках ускладнюється залежністю результатів від світоглядно-методологічних установок спостерігача.

До загальнонаукових методів теоретичного рівня, що повинні бути застосовані під час дослідження змін цивілізаційної ідентичності, належать аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування й порівняння. Застосування цих методів дає змогу окреслити межі застосування емпіричного методу спостереження, визначення ключових чинників впливу на зміну цивілізаційної ідентичності, обробки показників, отриманих у результаті застосування спеціальних методів і побудови висновків.

Одним зі спеціальних методів дослідження змін цивілізаційної ідентичності, на нашу думку, є метод дискурс-аналізу. Використання його пов'язане з важливістю розуміння впливу застосування дискурсу цивілізаційної ідентичності на диференціацію суспільств та оцінки інституцій і практик конкретних суспільств, як про це пише Дж. О'Хеган [13, с. 22]. У випадку з Україною існує потреба аналізувати вплив європейського і євразійського дискурсу на політичні рішення та орієнтації, а також оцінку тенденцій цивілізаційного розвитку як України, так і ЄС із РФ.

Вважаємо за доцільне досліджувати зміну цивілізаційної ідентичності як на рівні державної еліти, так і населення, про що йшлося раніше. Для дослідження першого доречним буде використовувати метод аналізу документів (як рішень, що випливають із певного розуміння цивілізаційної ідентичності) і висловлювань політиків та визначних лідерів думки. Такі висловлювання можемо назвати «цивілізаційними розмовами/висловлюваннями» (англ. *civilizational talk*) [15]. Вони розглядаються як такі, що завжди мають політичне значення. Цивілізаційні висловлювання покликані легітимізувати в публічному просторі аргументи на користь певної цивілізаційної ідентичності. П. Джексон стверджує, що важливість аргументів полягає в тому, як вони впливають на формування публічних обговорень; це те формування, яке намагається вловити аналіз легітимації через ретельне емпіричне відслідковування публічних дебатів і політичних дій (*political outcomes*), які з'явилися на їх підґрунті [15, с. 45].

Отже, ми підходимо до важливості застосування кількісного методу, а саме контент-аналізу, для того, аби оцінити висловлювання політичних діячів (українських і закордонних) щодо цивілізаційної ідентичності України. Надалі такий аналіз повинен бути приведений у порівнянні з реальними політичними діями, які б стосувалися питання цивілізаційної ідентичності.

Для аналізу змін цивілізаційної ідентичності на рівні суспільства потрібне застосування соціологічного методу, який має на меті оцінку суспільної думки саме в питаннях, що стосуються цивілізаційної ідентичності. А порівняння таких оцінок у часі та їх зіставлення з різними подіями дасть змогу проаналізувати їх динаміку й установити причинно-наслідкові зв'язки.

І, зрештою, на основі отриманих даних матимемо змогу застосувати метод прогнозування для окреслення перспектив і тенденцій змін у цивілізаційній ідентичності та ймовірних політичних кроків і суспільних явищ, викликаних цими змінами. Або так само можна буде прогнозувати, як ті чи інші внутрішньо- й зовнішньополітичні події впливатимуть на цивілізаційну ідентичність у майбутньому.

3.ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Протягом періоду незалежності України в ній спостерігаються коливання в питанні цивілізаційної ідентичності. Тому нами здійснено спробу окреслити методологічні інструменти, які б дали можливість досліджувати ці зміни. Отже, сформульовано й обґрунтовано авторське бачення методології таких досліджень, зазначено його ключові аспекти (хронологічні межі, фактори, суб'єкти) та методи (загальнонаукові й спеціальні), які потрібно використовувати.

Перспективи подальших досліджень можуть уключати більш детальну розробку факторів, що впливають на зміну цивілізаційної ідентичності України. Також дослідження динаміки змін цивілізаційної ідентичності за вказаною методологією дає можливість проаналізувати її вплив на реформування країни, розвиток громадянського суспільства й міжнародний авторитет України як європейської/пострадянської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72 (3), 22–49. DOI: 10.2307/20045621

2. Куций, І. (2014). Категорія «цивілізаційна ідентичність» як об'єкт історіографічного дослідження: сучасні інтерпретації. *Український історичний журнал*, 6, 113–122.
3. Ткаченко, В. (2020). Цивілізаційна ідентичність України: виклик часу. *Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля*. Кн. 1, 21–37.
4. Пирожков, С., Хамітов, Н. (2020). Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наук. думка.
5. Калакура, Я. (2021). Формування цивілізаційної ідентичності українства: міждисциплінарний дискурс. *Українознавство*, 1 (78). DOI: 10.30840/2413-7065.1(78).2021.224826
6. Гончаревський, В. (2011). Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). *Логос*.
7. Калакура, Я., Рафальський, О., Юрій, М. (2015). Українська культура: цивілізаційний вимір. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
8. Hall, M., & Jackson, P. (Eds.) (2007). *Civilizational Identity: The Production and Reproduction of 'Civilizations' in International Relations*. Palgrave Macmillan.
9. Bettiza, G. (2014). Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a «Civilizational Politics» Line of Research. *International Studies Review*, 16, 1–28. DOI: 10.1111/misr.12100
10. Hale, H. E. (2019). A surprising connection between civilizational identity and succession expectations among Russian elites. *Post-Soviet Affairs*, 35(5–6), 406–421 DOI: 10.1080/1060586X.2019.1662198
11. Hale, H. E., & Laruelle, M. (2020). Rethinking Civilizational Identity from the Bottom Up: A Case Study of Russia and a Research Agenda. *Nationalities Papers*, 1–18. DOI: 10.1017/nps.2019.125
12. Центр Разумкова. (2016). Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. *Національна безпека і оборона*, 3–4 (161–162). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD161-162_2016_ukr.pdf
13. O'Hagan, J. (2007). Discourses of Civilizational Identity. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. Palgrave Macmillan, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_2
14. Hall, M., Jackson, P. T. (2007). Introduction: Civilizations and International Relations Theory. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. Palgrave Macmillan, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_1
15. Jackson, P. T. (2007). Civilizations as Actors: A Transactional Account. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. Palgrave Macmillan, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_13
16. Фонд «Демократичні ініціативи». (2016). Як українці розуміють євроінтеграцію: очікування та настрої суспільства. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-ukraintsi-rozumiyut-evrointegratsiyu-ochikuvannya-ta-nastroi-suspilstva>
17. Фергюсон, Н. (2018). Цивілізація. Як Захід став успішним/пер. з англ. В'ячеслав Циба. Наш формат.

METHODOLOGY OF RESEARCH OF CHANGES IN THE CIVILIZATIONAL IDENTITY OF UKRAINE

The slogan of Euromaidan «Ukraine is Europe» became a clear declaration made by citizens about its civilizational identity. However, it is too early to say that the civilizational identity of Ukraine has finally and irreversibly changed, because this issue has been the subject of debate for a long time. The author's vision of the methodology of research of changes in the civilizational identity of Ukraine of the period of independence for further forecasting of tendencies in this direction, in particular in the sphere of international interaction is offered.

First, the article analyzes the research status of the topic and concludes that there is an insufficient number of Ukrainian studies of civilizational identity in the aspect of international relations. The theoretical basis of the study is considered, namely the key definitions (civilization and civilizational identity), the characteristics of civilizations and civilizational identity as working categories, as well as the possibility of studying changes in civilizational identity. Emphasis is placed on the fact that the purpose of this methodology is not to study the historical belonging to some civilization, but the influence of different kinds of civilizational rhetoric on civilizational identity and vice versa. The paper outlines the chronological boundaries, key historical events, factors and subjects that the author believes should be taken into account in further research on this issue. As a result, a set of general scientific and special methods is proposed and substantiated, which aim to track and analyze the dynamics of changes in the civilizational identity of Ukraine. The results of the study are valuable for further research in this area, in particular on the factors influencing the civilizational identity and the relationship of changes in the latter with the reforms in the country and its international prestige.

Key words: civilization; civilizational identity; change of civilizational identity; methodology; civilizational rhetoric.

REFERENCES

1. Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72 (3), 22–49. DOI: 10.2307/20045621 (in English).
2. Kutsyi, I. (2014). The category of «civilizational identity» as an object of historiographical research: modern interpretations. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 113–122 (in Ukrainian).
3. Tkachenko, V. (2020). Civilizational identity of Ukraine: the challenge of time. *Academia. Terra Historiae. Studii na poshanu Valerii Smoliia*. Kn. 1, 21–37 (in Ukrainian).

4. Pyrozhev, S., Khamitov, N. (2020). *Civilizational subjectivity of Ukraine: from potentials to a new worldview and human existence*. *Naukova dumka* (in Ukrainian).
5. Kalakura, Y. (2021). Formation of the civilizational identity of Ukrainians: interdisciplinary discourse. *Ukrainoznavstvo*, 1 (78). DOI: 10.30840/2413-7065.1(78).2021.224826. (in Ukrainian).
6. Honcharevskiy, V. (2011). *Civilizational approach to history: modern Ukrainian experience (1991–2009)*. Lohos (in Ukrainian).
7. Kalakura, Y., Rafalskyi, O., Yurii, M. (2015). *Ukrainian culture: the dimension of civilization*. *KIPES of NASU* (in Ukrainian).
8. Hall, M., & Jackson, P. (Eds.) (2007). *Civilizational Identity: The Production and Reproduction of 'Civilizations' in International Relations*. *Palgrave Macmillan* (in English).
9. Bettiza, G. (2014). Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a «Civilizational Politics» Line of Research. *International Studies Review*, 16, 1–28. DOI: 10.1111/misr.12100 (in English).
10. Hale, H. E. (2019). A surprising connection between civilizational identity and succession expectations among Russian elites. *Post-Soviet Affairs*, 35 (5–6), 406–421 DOI: 10.1080/1060586X.2019.1662198. (in English).
11. Hale, H. E., & Laruelle, M. (2020). Rethinking Civilizational Identity from the Bottom Up: A Case Study of Russia and a Research Agenda. *Nationalities Papers*, 1–18. DOI: 10.1017/nps.2019.125 (in English).
12. Razumkov centre. (2016). Identity of citizens of Ukraine in new conditions: state, tendencies, regional features. *Natsionalna bezpeka i oborona*, 3–4 (161–162). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD161-162_2016_ukr.pdf. (in Ukrainian).
13. O'Hagan, J. (2007). Discourses of Civilizational Identity. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. *Palgrave Macmillan*, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_2. (in English).
14. Hall, M., Jackson, P. T. (2007). Introduction: Civilizations and International Relations Theory. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. *Palgrave Macmillan*, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_1. (in English).
15. Jackson, P. T. (2007). Civilizations as Actors: A Transactional Account. In: Hall, M., Jackson, P. T. (eds) *Civilizational Identity. Culture and Religion in International Relations*. *Palgrave Macmillan*, New York. DOI: 10.1057/9780230608924_13. (in English).
16. Fond «Demokratychni initsiatyvy». (2016). How Ukrainians understand European integration: expectations and attitudes of society. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-ukrain-tsi-rozumiyut-evrointegratsiyu-ochikuvannya-ta-nastroi-suspilstva>. (in Ukrainian).
17. Ferguson, N. (2018). Civilization. How the West has become successful. *Nash format* (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 10.05.2021 р.